

Hadisler Işığında Câhiyye Döneminde Nübüvvet ve Risâlet Algısı

Yusuf SUIÇMEZ*

Prophethood and Resâla
(Message) Perceptions in
Jâhiliyyah in the Light of Hadîth”

Abstract: In this study, we examined the perception of prophethood and Resâla (message) on the basis of hadith sources. In case of need, we tried to make use of different sources. When we look at the hadith (narrations) sources, the words of Resâla and prophethood both were used in the Jâhiliyya (The Era of Ignorance) period; but they are interpreted in accordance with the pagan belief system. Later, some of the perceptions and interpretations have been changed with the influence of Islamic faith. In some narrations Hz. Muhammad himself was said for some people to be true prophets some were false, while some's words were like prophets' words but they were not prophets. Such hadith open up a dispute among Muslims about existence of other prophets between the period of Jesus and Mohamad. Prophecy was part of the Arabic culture before Mohammed. For that reason some people in the period of Mohammed claimed prophecy as well as some women claimed prophecy. All narrations related with the perception of prophethood left their signs on Islamic culture during the era of Muhammad and later. After death of Prophet Muhammad, the Jâhiliyyah period beliefs influenced many claims of prophecy. In this work we tried to determine the effect of Jâhiliyyah period perceptions on Islamic beliefs in the light of hadîth.

Citation: Yusuf SUIÇMEZ, “Hadisler Işığında Câhiliyye Döneminde Nübüvvet ve Risâlet Algısı” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XVII/1, 2019, pp. 7-21.

Keywords: Jâhiliyya, Prophecy, Message, Hadîth.

I. Hadisler Işığında Cahiliye Döneminde Nübüvvet ve Risâlet Algısı

Bu çalışmamızda Câhiliyye döneminde nübüvvet ve risâlet algısını hadis kaynaklarını esas alarak inceledik. İhtiyaç duyulması durumunda farklı kaynaklardan da yararlanmaya gayret gösterdik. Rivayetlere baktığımızda Câhiliyye döneminde risâlet ve nübüvvet kelimelerinin kullanıldığı; ancak bunların Ehl-i Kitab geleneğinin etkisinde kalanlar ile putperestlik (pagan) inanç sisteminin etkisinde kalanlar tarafından farklı olarak algılandığı anlaşılmaktadır. İleride göreceğimiz üzere daha sonra algı ve yorumların bir kısmı İslâm inancının etkisi ile değişime uğramıştır. Resûl ve nebî kavramlarının Kur’ân-ı Kerîm’deki geçtiği

* Doç. Dr., Yakınoğu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis. Bu çalışma, “Câhiliyye Döneminde Peygamberlik” konulu çalıştaydaki sunumun, yayınlanmamış metninin gözden geçirilip, geliştirilmiş şeklidir. ysuicmez@gmail.com

bağlamlara bakıldığında, birbirlerinin yerine kullanıldıkları gibi farklı anlamda da kullanıldıkları görülmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de resûl kavramı bazen daha geniş anlamda her türlü ilahi elçiliği içerecek şekilde¹ kullanılmıştır. Nebî kavramı ise bazen resûl ile eşanlamlı, bazen beşer resûl anlamında, bazen ise bir kavme bir şeriat getirmek için değil de başka bir peygamberin şeriatını tebliğ etmek anlamında kullanıldığı görülmektedir.

Câhiliyye dönemine bakıldığında da bazı gruplarda resûlün melek ya da insan olabileceği ancak nebînin sadece insandan olduğu şeklinde bir inancın olduğu görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli olan meselelerden birisi Câhiliyye dönemi insanların tek bir millet olmadıkları gibi ortak bir inanç sistemine de sahip olmadıklarıdır. Câhiliyye dönemi inançlarını: Yahudilik, Hristiyanlık, Sâbilik, Hanîflik, Dehrîlik ve Putperestlik olmak üzere beş ayrı kategoride değerlendirdik.

Bu gruplardan sadece Yahudi, Hristiyan, Sâbiiler ve Hanîfler'de nübüvvet düşüncesi olduğu anlaşılmaktadır. Hanifler, tabii bir dini inanca sahip oldukları için peygamberliği ve Hz. Muhammed'i kolay kabul etmiş olmalı. Ancak düşünce sistemleri içinde sistematik bir nübüvvet algısı olduğuna dair herhangi bir delil bulamadık. Sâbiilerin kim olduğu konusunda farklı görüşler olduğu için nübüvvet inançları konusunda kesin bir şey söylemek oldukça güçtür. Ancak genelde Ehl-i Kitap'tan irtidat edenler ve Mecusilerle bağlantılı bir inanç grubu olarak değerlendirilmişlerdir. Nitekim Hz. Ömer² ve Sumâme'nin³ iman ettikten sonra Sâbilikle suçlandığı nakledilmiştir. Buradan Sâbiilerin nübüvvet inancına sahip muhalif bir grup olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Dehrîler ile putperestlerde ise nübüvvet ve risâlet düşüncesi inanç sistemlerinin gereği olarak bulunmamaktadır. Nitekim Dehrîlerin inançları gereği yaratıcıyı ve de nübüvveti reddettikleri ifade edilmiştir.⁴

Putperestliği ise Yahudi ve Hristiyanlığın etkisinde kalmış putperestlik ile eski pagan inançlarının devamı niteliğindeki putperestlik olmak üzere iki grupta incelemek gerekir. Hristiyanlık ve Yahudiliğin etkisinde kalmış olan putperestlerde, bu etki ile peygamber ve risâlet düşüncesinin oluştuğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu etkinin izlerini hem ayetlerde hem de hadislerde görebilmekteyiz.

¹ bkz. Meryem 19/19, el-İsrâ 17/95.

² bkz. el-Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed en-Nisâbüri (v. 405), *el-Mustedrek ale's-sahihayn*, I-IV, thk. Mustafa Abdulkâdir, Dâru'l-kutubî'l-ilmîyye, Beyrut 1411/1990, III, 91; Sami Kilinçli, *Mekkî Surelerde Mü'minlerin Müşrikler ve Ehl-i Kitap İle İlişkileri*, (Basılmamış Doktora Tezi), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, Ankara 2012, s. 91, 92.

³ Ebû Bekr Abdurrazzâk b. Himmam es-San'ânî (v. 211/ 827), *el-Musannef*, I-XI, thk. Habîburrahmân el-A'zamî, el-Meclisu'l-İlmi yy., ts, V, 321-327.

⁴ Geniş bilgi için bkz. Hayrettin Altuntaş, "Dehriyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, yıl: 1994, cilt: 9, sayfa: 107-109.

Farklı inanç sistemleri içerisinde peygamberliğin algılama biçimi değişebilmektedir. En basitinden en gelişmişine kadar tüm inançlarda, yaratıcı ile yaratılan arasındaki bağı kuran araçların oluşuna inanılır. Bunlar bazen kral, büyücü, kâhin, rahip, peygamber,⁵ masum kabul edilen imamlar⁶ veya tarikat şeyhleri olabilmektedir. Biz bu çalışmamızda özellikle nübüvveti konu edindiğimiz için diğer konulara ihtiyaç duyulması durumunda değineceğiz.

II. Câhiliyye’de Peygamber İnanışı ve Bazı Özellikleri

Nübüvveteye yönelik itirazların, doğrudan nübüvvetin kendisine ve nübüvvetin bazı özelliklerine yönelik olmak üzere iki farklı şekilde yapıldığı görülmektedir. Bu itirazların bir kısmı Kur’ân-Kerîm’de de konu edilmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan peygamberin beşer olmasına, yiyip içmesi ve çarşılarda dolaşmasına⁷ yönelik itirazlara bakıldığında, bu itirazların Yahudi veya Hristiyanlardan gelmesi ihtimali zayıf bir ihtimal olarak gözükmemektedir. Nitekim bir ayette ahirete inanmayanların, diğer insanların yiyip içtikleri gibi yiyip içen bir insana tabi olunamayacağı şeklinde bir itirazlarının olduğu ifade edilmektedir.⁸ Çünkü Mekke ve Medine müşrikleri arasında özellikle Yahudilerin güçlü bir etkisi vardı, hatta bu etki sebebiyle ahir zaman peygamberinin geleceğine dair bir inancın olduğuna dair bazı rivayetler nakledilmiştir.⁹ Rivayetlere bakıldığında bir insanın peygamber olarak gönderilmesine itiraz edildiği gibi, gönderilen peygamberin iki büyük şehirden olmaması, yanında melek bulunmaması, Allah tarafından ona bir cennetin (bahçenin) veya hazinenin verilmemesi gibi itirazlar Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilmiştir. Bu ayetin sebab-i nüzûlü ile ilgili rivayet, hadis âlimleri tarafından zayıf hatta uydurma kabul edilmiştir.¹⁰

Hız. Muhammed’in beşer resûl olmasına yönelik itirazın Ehl-i Kitap olanlardan veya onların etkisinde kalan Mekke müşriklerinden gelmiş olması, belirttiğimiz üzere, oldukça güçtür. Çünkü Ehl-i Kitap arasında birçok beşer resûl ve nebî olduğu bilinmekteydi. Hatta Araplar arasında, kabile soyundan peygamberin olması bir ayrıcalık olarak görülüyordu.¹¹ Nitekim Kahtanîlerden, Hız. Muhammed’in Adnânîlerden olmasına karşılık olarak kendi kabilelerinden birçok

⁵ Ömer F. Harman, “Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler”, *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 1995, cilt: IX, sayı: [Prof. Dr. Nihad M. Çetin Hatıra Sayısı], s. 127-161, s. 127.

⁶ Bu inanç, Şi’a’nın isnâ aşariye kolunda mevcuttur.

⁷ el-Mü’minûn 23/33; el-Furkân 25/6-8.

⁸ el-Mü’minûn 23/33.

⁹ Bu rivayetler ve değerlendirmeleri için bkz. Yunus Akyürek, “Câhiliyye Dönemi Mekke Toplumunun Hız. Peygamber’in Nübüvvetine İlişkin İntibaları”, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, Sayı 7 (Sayfa 55 – 72).

¹⁰ el-Furkân 25/7.

¹¹ Cevad Ali, *el-Mufassal fi Târîhi’l-Arab kable’l-İslâm*, I-XX, Dâru’s-sâkî ١٤٢٢/2001, II, 7; VIII,

peygamberin geldiğini iddia ettikleri ifade edilmiştir.¹² Bu bilgiler câhiliyye döneminde nübüvvet ve asabiyet arasında bir bağın kurulduğuna da delalet etmektedir. Kur'ân'da vahyin iki büyük karyeden birine inmiş olması gerektiği şeklindeki itirazın¹³ da bu bağlamda değerlendirilmesi gerekmektedir.

ez-Zuhrî'den câhiliyye döneminde Hz. Muhammed ve ona tabii olanlar hakkındaki: "إِنَّ غُلَامَ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ هَذَا لَيَكَلِّمُنَا . زَعَمُوا . مِنَ السَّمَاءِ" /Adulmuttalib'in oğlunun göklerden konuşulduğunu iddia ediyorlar¹⁴" beyanı, câhiliyye Araplarının itirazlarından birisinin de semadan gelen konuşmaya olduğu anlaşılmaktadır. Câhiliyye Arapları arasında semadan gelen konuşma inancı bulunmakla beraber Ehl-i kitab olup olmamaya bağlı olarak, konuşmanın mahiyeti ve sonuçları değişebilmekteydi. Putperest Araplar arasında kâhinlerin de semavi varlıklarla konuşabildiği inancı mevcuttu. Dolayısıyla bu itirazın vahyin mahiyetine yönelik sunumuna olmalıdır. Bu rivayet mürsel olduğu için, mürsel rivâyeti delil kabul etmeyenler için zayıf bir rivayettir. Ancak bu rivayet zayıf kabul edilse de erken dönemlerde semadan konuşulmaya yani vahyi bilgisine bir itirazın olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü hem Hristiyanlık hem de Yahudilik öğretisinde beşer resûl ve nebî inancı olduğu bilinmektedir. Doğal olarak bu itirazın putperestlerden gelmiş olması gerekir. Çünkü risâlet ve nübüvvet inancının sistematik bir vahyi alma olarak kabulü putperestlerde olan bir inanç değildi. Putperestler nübüvveti daha çok bir çeşit âriflik, kâhinlik ve şairlik olarak kabul ediyorlardı. Aslında câhiliyye döneminde arrâf, kâhin, şâir veya sâhir olmak olumsuz bir özellik değildi. Bu yüzden câhiliyye putperest Araplarının itirazı nebîliğin bildiklerinin dışında sunulmasına olmalıdır. Nitekim Hz. Muhammed, nübüvvet görevine başladıktan sonra yepyeni bir imajla toplumun karsısına çıktığı, kişisel ve ailevi hayatında, sosyal ilişkilerinde yadırganacak bir durum söz konusu olmadığı, toplumun, onu -Zeyd b. Amr gibi- Hira'da yaşadığı münzevi hayatın bir yansıması olarak kendine has dini ritüeller geliştiren birisi olarak algıladığı ya da özellikle açık davet dönemiyle birlikte onu sık sık bir şâir, kâhin, mecnun ya da sihirbaza benzettikleri ifade edilmiştir.¹⁵

Ancak câhiliyye döneminde İbrâhimî inanç, Hristiyan, Yahudi ve putperestlik inançları iç içe girmişti. Nitekim câhiliyye döneminde de hac ve bazı inançlar

26.

¹² Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Târihi'l-Arab kable'l-İslâm*, II, 153.

¹³ ez-Zuhruf 43/31.

¹⁴ Abdurrazzâk, *el-Musannef*, V, ۳۲۰ (hadis no: 9719).

¹⁵ Yunus Akyürek, "Câhiliyye Dönemi Mekke Toplumunun Hz. Peygamber'in Nübüvvetine İlişkin İntibaları", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, sayı 7, s. 60.

büyük ölçüde İbrâhimî geleneğin izlerini taşımaktaydı. Özellikle Yahudiler nübüvvet inancının temsilcisi oldukları için bir nebînin gelebileceği konusunda bir beklentileri olduğu anlaşılmaktadır. Nübüvveti sonrası Hz. Peygamber'in durumunu sorgulamak maksadıyla Nadr b. Hâris ile 'Ukbe b. Ebî Mu'ayt'ın Medine'ye gönderilip Yahudilerden öğrendikleri üç soruyu ona yönelmeleri rivayeti¹⁶ bu düşünceye delalet etmektedir.

Mekke müşriklerinin ilk evrede nübüvvet ile Hz. Peygamber arasında salt anlamda bir bağ kuramadığı; inanç, örf ve âdetleriyle çelişen âyetler nazil oldukça nübüvvetin gerçek anlamını kavrayabildikleri belirtilmiştir.¹⁷ Ehl-i Kitap'ın Câhiliyye dönemindeki etkilerini gösteren birçok rivayet vardır.¹⁸ Nitekim Araplar arasından nübüvvet inancının gelişmesinde Ehl-i Kitab'ın etkisi olduğu ifade edilmiştir.¹⁹ Buna rağmen Kur'an ve sünnette geçen birçok nebî ve resûlün câhiliyye inançları içerisinde önemli bir yer tutmadığı anlaşılmaktadır. Bu itibarla câhiliyye dönemi inançlarının büyük ölçüde tevhide inancın bozulması ile oluştuğu söylenebilir. Nitekim Resûlüllâh'dan her nübüvvet döneminde bir câhiliyye dönemi yaşandığı nakledilmiştir.²⁰ Bununla birlikte câhiliyye dönemi Arapları arasında putperestliğin ilkel bir şeklinin Ehl-i Kitab etkisi dışında bağımsız bir şekilde gelişmiş olması da muhtemeldir.

A. Câhiliyye Araplarında Nübüvvetle İlgili Bazı İnançlar

(1) Yenilmezler

Rivayet edildiğine göre Ubey b. Halef, Umeyye b. Halef'in kanı için Hz. Muhammed ile teke tek dövüşmek talep ettiğinde: "Eğer nebî ise o beni, değilse ben

¹⁶ Ebû 'Abdillâh Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî (v. 241/ 855), *Musnedi Ahmed b. Hanbel*, I-IX, Muessesetu't-Târihi'l-'Arabî, Beyrût 1414/1993, I, 423 (hadis no: 2309); Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Şeriketu mektebe ve matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1395, V, 304 (hadis no: 3140). Rivâyet benzer şekilde Buhârî Kureş kısmı olmadan nakledilmiştir (bkz. Buhârî, Muhammed b. İsmail el-Cu'fî (v. 256), *el-Câmi'ü's-sahîh*, Mektebetu İbadi'r-rahmân, terkîm ve tertip: Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Mısır 2008, s. 26 (hadis no: 125).

¹⁷ Yunus Akyürek, "Câhiliyye Dönemi Mekke Toplumunun Hz. Peygamber'in Nübüvvetine İlişkin İntibaları", s. 61.

¹⁸ Rivayetler için bkz. Yunus Akyürek, "Câhiliyye Dönemi Mekke Toplumunun Hz. Peygamber'in Nübüvvetine İlişkin İntibaları", s. 58, 59.

¹⁹ Yunus Akyürek, "Câhiliyye Dönemi Mekke Toplumunun Hz. Peygamber'in Nübüvvetine İlişkin İntibaları", s. 58.

²⁰ Tirmizî, *Sünen*, V, 322 (hadis no: 3168).

onu öldürürüm” demiştir.²¹ Nitekim Tevrat’ta da Yakup (a.s)’ın tanrı ile güreştiği ve onu yendiği nakledilmiştir.²² Doğal olarak bu inancın da Ehl-i Kitab kökenli olması muhtemeldir.

(2) Lanetleri Tutar

Rivayet edildiğine göre Necrân ashabından olan Âkîb ve Seyyid Hz. Muhammed’e lanet okumak için geldiklerinde, nebî olması durumunda lanetin kendilerine döneceği korkusu ile vazgeçtiler.²³

(3) Mucizelere sahiptirler

Gerek Kur’ân-ı Kerîm’de ve hadislerde Hz. Muhammed’den birçok mucize talebinde bulunduğu açık olarak ifade edilmiştir. Bu inanç Ehl-i Kitab arasında da yaygın bir inançtır.²⁴ Bundan dolayı bu inancın oluşmasında da Ehl-i kitab’ın da etkisi olmuş olması muhtemeldir.

(4) Gaybı bilirler

Nebîlik ile kâhinlik arasında câhiliyye döneminde yakın bir bağ kurulmaktaydı. Nitekim bazı kâhinlerin nübüvvet iddiasında bulunduğu bilinmektedir. Dolayısıyla nübüvvetin sonlandırılması ile kâhinliğin yasaklanması arasında önemli bir bağlantı vardır. Nitekim bazı rivayetlerde kâhinlerin Hz. Muhammed’in ilerde mülkü ele geçireceğini bildikleri, bu yüzden de öldürülmesini istedikleri ifade edilmektedir.²⁵ Aynı şekilde bazı meşhur kâhinlerden de Hz. Muhammed’in gelişini müjdeledikleri nakledilmiştir.²⁶ Hz. Muhammed’in ölümünden sonra birçok kişinin nebîlik iddiasında bulunması, nebîliğin sonlandırılmasına bir tepkinin ifadesi olarak yorumlanabilir. Nitekim bu tepki bazı rivayetlere de yansımış Hz. Ayşe’den: Hz. Muhammed’in “Hâtemu’n-nebiyyîn olduğunu söyleyin ancak ondan sonra nebînin olmayacağını söylemeyin”²⁷ şeklinde bir rivayet nakledilmiştir. Aynı şekilde bazı rivayetlerde “Allah dilerse” istisnası koyanlar olmuş ve bunlar zındıklıkla itham edilmişlerdir.²⁸ Bu rivayetlerden hareketle câhiliyye döneminde nübüvvetin sürekliliği konusunda bir algının var olduğu söylenebilir.

²¹ İbn Ebi Şeybe, Ebû Bekr b. Ebi Şeybe, *el-Musannef*, thk. Kemal Yusuf, Mektebetu’r-ruşd, Riyad 1409, IV, 220 (hadis no: 19471).

²² Genesis 32/28.

²³ Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, s. 526 (hadis no: 4380).

²⁴ Bkz. Mark R. Saucy, "Miracles and Jesus' Proclamation of the Kingdom of God." *Bibliotheca Sacra-Dallas*, 53 (1996): 281-307.

²⁵ Abdurrazzâk, *el-Musannef*, V, 317 (hadis no: 9718); Adem Apak, *Kuran’ın Geliş Ortamında Câhiliyye Toplumu*, KURAMER, İstanbul 2017, s. 87.

²⁶ Geniş bilgi için bkz. Adem Apak, *Kuran’ın Geliş Ortamında Câhiliyye Toplumu*, s. 87, 88.

²⁷ İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, V, 336 (hadis no: 26653).

²⁸ Celâlüddin es-Suyûtî, *el-Le’ali’l-masnû’a fi ehâdisi’l-mevzû’a*, (I, II), thk. Salâh b. Muhammed, Dâru’l-kutubi’l-ilmiiyye, Beyrut 1417/1996, I, ۲۱۳.

(5) Meleklerle birlikte olurlar

Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Muhammed'in yanında melek olmaması sebebiyle eleştirildiği görülmektedir. Bu inancın oluşmasında da Ehl-i kitab'ın etkisi olmuş olması muhtemeldir. Çünkü melek ve vahyi ilişkisi Ehl-i Kitab kültür tarihinde yaygın bir inançtır.

(6) Dürüst ve güvenilir olurlar

Nitekim birçok sahabenin Hz. Muhammed'in bu özelliği sebebiyle peygamber olarak kendisini ilan etmesine fazla şaşılmadığı ifade edilmiştir²⁹.

(7) Şahsa münhasır nebîlik olabilir

Tebâbie kabilesinden olduğu iddia edilen Esad Tubba'nın Zülkarneyn olduğu ve kendi kendisine gönderilmiş bir nebî olduğuna inanıldığı nakledilmiştir.³⁰ Bu nakil, câhiliyye döneminde şahsa münhasır nübüvvet inancının olduğuna delalet etmektedir. Bir rivayette ise Hz. Muhammed'den Uzeyr'in nebî olup olmadığını, Tubba'nın ise melun olup olmadığını bilmediğini söylediği nakledilmiştir³¹. Bu rivayetler, bazı şahısların nübüvveti konusunda câhiliyye döneminde farklı inanışların olduğuna delalet etmektedir.

Câhiliyye döneminde Ehl-i Kitab'ın tesiri ile bir nebî beklentisi oluşmuş olmasına rağmen, bu nebînin adı ve kim olacağı konusunda kesin bir bilginin olmadığı anlaşılmaktadır. Rivayetlere bir bütünlük içinde baktığımızda, nübüvvetin genel bir nübüvvet telakkisi değil de kavimlerle bağlantılı olarak algılandığı anlaşılmaktadır. Bu durumdan câhiliyye döneminde Ehl-i Kitab arasında da yaygın evrensel bir nübüvvet ve risâlet algısının olmadığı anlaşılmaktadır.

Esas itibari ile dinin tek olduğu ve ana esaslarının değişmediği, değişimin sadece şeriatların furuunda olduğu ifade edilmiştir³². Tüm kavimlere vahyin geldiği, et-Taybî (v. 743/1340) ise Hz. Muhammed sonrasında vahyin mücedditler aracılığı ile devam ettiğini, İbn Rüşd ise delile dayalı hak sözlerin Hak kelamı hükmünde olduğunu belirtmiştir³³. Tüm bu açıklamalar, câhiliyye dönemde olduğu gibi günümüzde de nübüvvet vahyi konusu ile ilgili bazı tartışmaların geçmişe dayanan izleri olduğuna delalet etmektedir.

B. Câhiliyye Döneminde Nübüvvet Dair İtirazlar

Nübüvvet dair itirazları, peygambere ve kitaba itirazlar olarak ikiye ayırmak

²⁹ Bünyamin Erul, *Sahabe'nin Sünnet Anlayışı*, TDV Yayınları, Ankara 1999, s. 81.

³⁰ Cevad Ali, *el-Mufassal fi Târihi'l-Arab kable'l-İslâm*, VIII, 26.

³¹ Ebû Bekr Ahmed b. Amr el-Bezzâr, *Musned*, I-XVIII, Mektebetu'l-ulum ve'l-hikem, Medine 1989-2009, 15/166.

³² Mehmet Erdoğan, *Vahiy-Akıl Dengesi Açısından Sünnet*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1996, s. 4, 5.

³³ Mehmet Erdoğan, *Vahiy-Akıl Dengesi Açısından Sünnet*, s. 21 (dipnot 73).

mümkündür. Kur'ân ve hadislerde görülen itirazların büyük bir çoğunluğunun nübüvvet ile alakalı olduğu görülmektedir. Ehl-i Kitab tabirinin yazılı metinlere sahip olan milletler için kullanıldığını kabul edersek, bu durumda nübüvvet ve kitap arasında da bir bağ kurulduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu bağın zorunlu olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü gerek câhiliyye döneminde gerekse İslâm'ın intişarı döneminde nebîlik ve kitap sahibi olma arasında zorunlu bir bağ kurulmamıştır. Doğal olarak kitap olmaması ile ilgili itirazların Ehl-i Kitab kanadından gelmiş olması gerek.

III. Hz. İsa ve Hz. Muhammed Arası Cahiliye Dönemi Peygamberleri

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Peygambere tüm kavimlerin kıssalarını bildirilmediği açık olarak zikredilmektedir³⁴. Doğal olarak bazı kavim ve peygamberlerin Kur'ân ve sünnette konu edinilmemiş olması gayet doğaldır. Nitekim Hz. İsa'dan sonra nebî olduğu iddia edilen birçok erkek ve kadın ismi zikredilmiştir.³⁵

İbn Abbas'tan mevkuf olarak Hz. İsa'dan sonra dört peygamberin geldiğini söylediği nakledilmiştir.³⁶ Farklı bir rivayette ise Hz. Muhammed'in dört tane Arap peygamberin geldiğini söylediği nakledilmiştir.³⁷ Bu peygamberlerin Hz. İsa'dan sonra gönderildiği iddia edildiği gibi bunların Hz. İsa tarafından gönderilmiş olabileceği hatta Hz. İsa'dan önce gönderildikleri de iddia edilmiştir.³⁸ Özellikle Yasin Suresi'ndeki ayetin de bu peygamberlerle alakalı olduğu da iddia edilmiştir.³⁹ İbn Hacer, "Benim ile Hz. İsa arasında nebî yoktur" rivayetini zikrettikten sonra, bu görüşün tartışmaya açık olduğunu belirtip, Yasin Suresi'nde geçen bu üç kişinin Hz. İsa'ya tabi olanlardan olduğunu; ancak zikredilen rivayetin bu rivayeti zayıflattığını belirtmiştir. İbn Hacer yine de bir ihtiyat olarak, bu üç kişinin nebî olması durumunda Hz. İsa'nın şeriatına davet etmiş olabileceklerini belirtmiştir.⁴⁰ İbn Hacer ve diğer âlimlerin delil olarak kullandığı rivayet Buhârî'de iki yerde nakledilmiş, rivayetin bir metninde Hz. İsa'dan sonra peygamberin olmadığı ile ilgili bölüm zikredilmemiştir.⁴¹ Bu durumda, bu kısmın ziyade olabileceği ihtimalini gündeme getirmektedir. Burada tartışılacak

³⁴ el-Ğafir 40/78.

³⁵ el-Mutahhar b. Tâhir el-Makdisî, *el-Bedu ve't-târih*, Mektebetu's-sekafê ed-Diniyye, yer ve tarih yok, III, 6.

³⁶ Cemâlüddin Ebu'l-ferec İbnu'l-Cevzi (v. 597), *Zâdu'l-mesir*, thk. Abdurrazzâk el-Mehdi, Dâru'l-kutubi'l-Arabî, Beyrut 1422, II, 188.

³⁷ Ömer b. Süleymân b. Abdullâh el-Aşkar el-Uteybî, *er-Rusul ve Risâlât*, Mektebetu'l-felâh, Kuveyt 1989/1410, s. 26.

³⁸ Ömer b. Süleyman, *er-Rusul ve Risâlât*, s. 26.

³⁹ Ömer b. Süleyman, *er-Rusul ve Risâlât*, s. 26.

⁴⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI, 564.

⁴¹ Karşılaştırmız. Buhârî, *el-Câmi'u's-sahih*, s. 419 (hadis no: 3442 ile 3443).

konulardan birisi de bu ziyadenin mudrec olup olmadığı konusudur. Bu ziyadenin mudrec olarak kabul edilmesi durumunda, rivayetler arasında bir çelişki olmamış olur. Bu konuda ihtilafa düşülen farklı bir mesele de Hz. İâ ve Hz. Muhammed arasındaki fetret döneminin kaç yıl olduğu konusudur. Bu konu ile alakalı dört farklı görüş zikredilmiştir. Bunlar sırası ile şöyledir:

Mukâtil'in görüşüne göre bu süre 600 senedir.

Katâte'ye göre bu süre 560 senedir.

Dahhâk'a göre bu süre 430 yıl civarındadır.

Bu süre 599 senedir.⁴²

Bu sürelerle ilgili ihtilaf doğal olarak fetret dönemi ile ilgili ihtilafları da etkilemiştir. Bazı âlimler fetret dönemini Circes ile Hz. Muhammed arasındaki bir dönem olarak; bazıları da Hâlid b. Sinân ile Hz. Muhammed arasındaki bir dönem olarak zikretmişlerdir.⁴³

Resûlullah'tan Hz. İâ ile kendisi arasında nebî olduğunu belirttiği bazı isimler de rivayet edilmiştir. Nitekim Resûlullah'tan Hâlid b. Sinân'ın nebî olduğunu ancak kavminin onu zayı ettiğini Niyar'ın ise yalancı olduğunu söylediği nakledilmiştir.⁴⁴ Farklı bir rivayette Hâlid b. Sinân'ın kızının Resûlullah'a yanına geldiğinde ona: " حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ قَالَ حَدَّثَنَا شَفِيَانٌ عَنْ سَالِمٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ جَاءَتْ ابْنَةُ خَالِدِ بْنِ سِنَانٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ مَرْحَبًا بِابْنَةِ أَخِي مَرْحَبًا بِابْنَةِ نَبِيِّ ضَيْعَهُ قَوْمُهُ الْعَبْسِيُّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ" şeklinde hitap ettiği nakledilmiştir.⁴⁵ Bu bayan sahâbinin adının Muheyyat olduğu,⁴⁶ Şî'i kaynaklarda onu elinden tutup oturttuğu nakledilmiştir.⁴⁷ İlk Mısır kadısı olan Ka'b b. Yesâr'ın oğlu olduğu da nakledilmiştir.⁴⁸ Ayrıca denizin içinde bir dağda beyaz yünlü bir elbise ile yaşadığı, Hadesan ateşini söndürdüğü gibi mucizeleri olduğu da nakledilmiştir.⁴⁹ Farklı bir rivayette

⁴² Muvaffak Ahmed Şükrî, *Ehli'l-fetreti ve men fi hükmihim*, Beyrut: Dâru İbn Kesîr 1409/1988.

⁴³ Ebû Bekir Abdulkâhir el-Curcânî (v. 471), *Dercu'd-durer fi tefsiri'l-ayi ve's-suver*, thk. Velid b. Ahmed ve İyad Abdullatif, Mecelletu'l-hikme, Britanya, 1429/2008, I, 555; Şerefüddîn el-Hüseyin b. Abdullâh et-Tîbî (v. 743), *Futûhu'l-ğayb fi'l-keşfi an kinâ'r-reyb*, thk. İyad Muhammed, Câizetu Dubai ed-Devliyye li'l-Kur'ân-ı Kerîm, 1434/2013, VIII, 594.

⁴⁴ Ebû Zeyd Ömer İbn Şebbe en-Nümeyrî el-Basrî (173-262/789-876), *Kitâbu Târîhi'l-Medineti'l-Münevvere*, tahkik: Fehim Muhammed Şeltût, baskı ve yayını: es-Seyyid Habîb Mahmûd Ahmed hesabına Allah rızası için vakıf, I-IV Cidde 1399/1979, II, 430.

⁴⁵ İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, VI, 413 (hadis no: 32493).

⁴⁶ İbnu'l-Esir, İzzüddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî (v. 630), *Usudu'l-ğabe*, I-VIII, thk. Ali Muhammed ve Âdil Ahmed, Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye 1415/1994, VII, 255.

⁴⁷ el-Kuleynî, Muhammed b. Ya'kûb (v. 329), *el-Kâfi*, I-VIII, 4. Baskı, Tahran: Dâru'l-kutubi'l-İslâmiyye, Tahran 1407, VIII, 342.

⁴⁸ İbnu'l-Esir, *Usudu'l-ğabe*, II, 440.

⁴⁹ el-Hâkim, *el-Mustedrek*, II, 654.

nebilik iddiasında bulunup kavmine davette bulunduğu belirtilip bazı kerametleri zikredilmiştir. Bir rivayette Resûlullah'ın İhlas Suresi'ni okurken onu işittiği ve bunu babasının da okuduğunu belirttiği de nakledilir.⁵⁰

Hâlid b. Sinân ile ilgili rivayetin sıhhati tartışma konusu olmuş, bazı âlimler sahih olduğunu söylerken bazıları da zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Rivayetin zayıf olduğunun kabul edilmesi durumunda, bu rivayetin yeni bir nebî metaforu yaratma gayretinin ürünü olarak yorumlanması kaçınılmaz olacaktır. Sünni ulemeden el-Hâkim en-Nisaburi rivayetin sahih ve Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygun olmasına rağmen tahrir etmediklerini belirtmiştir.⁵¹ İbn Hacer de kitabının başlarında rivayetin zayıf olduğunu ifade etmiş olmasına rağmen kitabının sonunda aynı rivayeti delil olarak kullanmış; ancak sıhhati konusunda herhangi bir itiraz zikretmemiştir.⁵² Nitekim bazı âlimler de aynı rivayete muhalif olduğunu belirtmişler ancak zayıf olduğunu ifade etmemişlerdir.⁵³ Rivayeti delil olarak kabul edenlerden bazıları ise bu insanların sâlih insanlar olduğu ve gönderilen bir nebînin şeriatına davet etmiş olabileceklerini bir ihtimal olarak zikretmiştir.⁵⁴

Yine Resûlullah'tan Satih'in da kavminin zayi ettiği bir nebî olduğunu söylediği, bu kişinin Araplar arasında dürüstlüğü ve kehanetleri ile misal haline geldiği nakledilmiştir.⁵⁵ Resûlullah'ın geleceğini haber veren kâhinlerden olduğu, Şam'da öldüğü, yaşının bir rivayette 300 bir başka rivayete göre ise 500 olduğu da nakledilmiştir.⁵⁶ Bir başka rivayette 700 yıl yaşadığı, hatta İslâmiyet'i idrak ettiği ancak iman etmediği, isminin er-Rabi olduğu; ancak kabilesi konusunda ihtilafa düştüğü, İbn Abbas'tan ise kemikleri olmayan elbise gibi katlanan bir et yığını olduğu, konuştuğunda mutlaka sece ile konuştuğu nakledilmiştir.⁵⁷

Nebî olarak zikredilenlerden birisi de Şu'ayb b. Zi Mezm (شُعَيْب بن ذي مهزم) ve Şuayb b. Tayfun (شُعَيْب بن ضيفون)'dur.⁵⁸ Bu kişinin nesebinde oldukça fazla

⁵⁰ bkz. İbn Şebeh, *Târihu'l-Medîne*, II, 420-433.

⁵¹ el-Hâkim, *el-Mustedrek*, II, 654.

⁵² İbn Hacer, Ahmed b. 'Alî b. Hacer el-'Aşkalânî (v. 852/1449), *Fethu'l-Bârî bi Şerh-i Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, Kâhire: Dâru'd-Deyyân 1409/1988, VI, 564; XIII, 85, 86.

⁵³ Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa El-Aynî, *Umdetu'l-kârî*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî ty.; XVII, 73.

⁵⁴ Aynî, *Umdetu'l-kârî*, XVII, 73.

⁵⁵ İbn Manzur, Cemaleddin b. Manzûr el-İfrîkî, *Muhtasarü Târihi't-dimeşk* li-İbn Asakir, Dimeşk: Dâru'l-fikr 1402/1984, VIII, 296.

⁵⁶ İbnu'l-Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmâ'il b. Ömer ed-Dimeşki (v. 774), *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Beyrut: Dâru'l-Fikr 1407/1986, II, 271.

⁵⁷ Ebü's-Safâ Salâhu'd-din Halîl b. Aybek b. Abdullâh es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefayât*, I-XXIX, thk. Ahmed Arnaud, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs 1420/2000, XIV, 59, 60.

⁵⁸ Aynî, *Umdetu'l-kârî*, XVII, 73.

ihtilaf var ve bu kişinin Kur'ân'daki Şuayb olduğu da ifade edilmiştir.⁵⁹

Zulkarneyn'in de Tebabi kabilesinden olduğu ve nebî olduğu, Resûlullahtan önce 700 yıl kadar yaşadığı, hatta ona iman ettiği, Resûlullah'ın ona küfredilmesini yasakladığı, nebîliğinin kendi şahsına münhasır olduğu,⁶⁰ farklı bir rivayette ise Resûlullah'ın nebî olup olmadığını bilmediği nakledilmiştir.⁶¹

Secah bint Evs b. El-Anber ise önce kâhinlik sonra da nübüvvet iddiasında bulunmuştur.⁶² Bu durum, câhiliyye döneminde kehanet ve nübüvvet iddiasının kadınlar arasında da bulunduğu delalet etmektedir. Özellikle Yahudi inancı içinde bazı kadın peygamberin ismi zikredilmektedir.⁶³ Doğal olarak kadın peygamberlik iddiası Yahudi inancının bir etkisi olabilir.

Nebîliği ile ilgili farklı tartışmalar olanlardan birisi de Hz. Danyal'dır. Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber döneminde kitabı bulunmuş; ancak Hz. Muhammed bu kitabın naklini yasaklamıştır. Farklı bir rivayette Hz. Ömer'in Danyal'ın kitabını istinsah ettiği sonra da sildirdiği,⁶⁴ daha farklı bir rivayette ise yaktığı nakledilmektedir.⁶⁵ Bu kitabın Tuster'in fethinde Hurmazan'ın hazinesi arasında, yatakta ölü olarak yatan ve Danyal olma ihtimali olduğu ifade edilen birisinin yanında bulunduğu, Hz. Ömer'e götürülünce Kab'ın bunu Arapçaya çevirdiği ve olacak olan tün fitneleri içerdiği nakledilmiştir.⁶⁶ Farklı bir rivayette bu kişinin Danyal olduğu, halkın onun cesedini yağmur yağdırmada kullandığı, Hz. Ömer'in bu kişinin nebî olduğunu, nebîlerin cesetlerini ateşin yakmadığı ve toprağında çürütmediğinin söyleyerek onun yıkanıp halkın görmediği bir yere gömmelerini istediği nakledilmiştir.⁶⁷ Bazı kaynaklarda bu kitaptan bölümler de nakledilmiştir.⁶⁸ Yedi yaşındayken vahyi aldığı da rivayet edilmiştir.⁶⁹ Bu bilgiler İslâm Ansiklopedisi'nde Danyal maddesinde geçen Danyal hakkında Kur'ân ve hadislerde bilgi bulunmadığı⁷⁰ iddiasının doğru olmadığını göstermektedir.

⁵⁹ Ayni, *Umdetu'l-kâri*, XV, 311.

⁶⁰ Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Târîhi'l-Arab kable'l-İslâm*, II, 153, VIII, 26.

⁶¹ el-Hâkim, *el-Mustedrek*, II, 17.

⁶² Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Târîhi'l-Arab kable'l-İslâm*, VII, 217.

⁶³ bkz. Tevrat Neh 6/14; ed. Mazzine Hanks, *Women and Authority*, Salt Lake City: Signature Books 1992, S. 423.

⁶⁴ Ebu'l Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Bûsirî (840/1436), *İthafu'l-hireti'l-mehera bi-zevaidi's-mesaniidi'l-aşara*, I-IX, Riyat: Dâru'l-Vatan 1420/1999, I, 249.

⁶⁵ Abdurrazzâk, *el-Musannef*, VI, 114 (hadis no: 10166).

⁶⁶ Nu'aym b. Hammâd, *el-Fiten*, (I, II), thk. Semîr Emîn, Kahire: Mektebetu't-Tevhîd 1412, s. I, 38.

⁶⁷ İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, VII, 4 (hadis no: 33818, 33819).

⁶⁸ bkz. Nuaym b. Hammâd, *el-Fiten*, 445.

⁶⁹ el-Herâiti, *İtilalu'l-kulûb*, s. 102.

⁷⁰ bkz. Ömer Faruk Harman, "Danyal", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VIII, 480, 481.

Tevrat'a göre ise Danyal milattan önce VI yüzyılda Babil'de yaşamıştır.⁷¹ Tevrat'ta geçen Danyal ile rivayetlerde geçen Danyal'ın aynı kişi olduğunu kabul etmemiz durumunda, cesedinin Hz. Ömer dönemine kadar korunduğunu ve Hz. Muhammed'den sonra defnedildiğini kabul etmek gerekir. Rivayet edildiğine göre yıkandıktan sonra cenazesini Ebû Mûsâ el-Eş'arî kaldırmış,⁷² yanında bulunan malı ise Hz. Ömer tarafından beytümale devretmiştir.⁷³

Fetret dönemi nebîlerinden olarak zikredilen isimlerden birisi de Hanzale b. Safvan'dır. Ashabu'r-rass olarak zikredilen kavme gönderildiği nakledilmiştir. İbn Abbas'ın, İsmail Oğulları'ndan olduğunu söylediği nakledilmiştir.⁷⁴

Hz. Muhammed döneminde de nebîlik iddiasında bulunan bazı isimler zikredilmiştir. Hatta bazı kadınların da nübüvvet iddiasında bulunduğu nakledilmiştir. Bunlardan bir tanesi Secah bint el-Hâris'tir.⁷⁵

Tüm bu rivayetler câhiliyye dönemi nübüvvet ve risâlet algılarının Hz. Muhammed dönemi ve sonrasında da etkilerini devam ettirdiğine delalet etmektedir. Bu konu işlenirken câhiliyye döneminde peygamberlik algısının anlaşılabilmesi için vahyi algısının da anlaşılmasına ihtiyaç vardır. Nitekim câhiliyye döneminde kâhinlerin vahyi bilgisini çalabildiği ancak bir rivayette Hz. Muhammed'in nübüvvetinden sonra bunun kesildiği nakledilmiştir.⁷⁶ Aynı şekilde nübüvvet ve vahyi inançlarını anlaşılabilmesi için melek inancının da anlaşılmasına ihtiyaç vardır. Câhiliyye dönemi inançlarına bakıldığında hem cin hem de meleklerin hayatlarında önemli bir yet tuttuğu, bunların sıradan insanlara da görüldüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Buhârî'de nakledilen Cibril hadisinden de anlaşılabilir üzere, Cebrail bir sahabenin suretinde, gelmiş ve diğer sahâbîler tarafından da görülebilmıştır. Câhiliyye Araçlarından bazılarının Hz. Muhammed ile birlikte bir meleğin de gelmiş olması gerektiği yönündeki itirazlarından da bu durum anlaşılmaktadır.

Câhiliyye döneminin genel inanç sisteminin putperestlik olması ve bu inanç sistemi içinde nebîliğin bir çeşit kâhinlik olarak görülmesi, doğal olarak inanç sistemi içinde İslâm inancının yerleşmesi ile oluşan nebîlik algısı ile oldukça farklıydı. Bu algı sebebiyle putperestler Hz. Muhammed'i kâhin veya sahir olmakla

⁷¹ bkz. Ömer Faruk Harman, "Danyal", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, I-VII, Ankara: TDV Yayınları 1983-2013, VIII, 480.

⁷² İbnu'l-Zenceviyye, Ebû Ahmed Humeyd b. Mehlad el-Horasânî (v. 251), *el-Emvâl*, thk. Şakir Zib, Suudi Arabistan: Merkezi Melik Faysal 1406/1986, II, 748.

⁷³ İbnu'l-Zenceviyye, Ebû Ahmed Humeyd b. Mehlad el-Horasani (v. 251), *el-Emvâl*, II, 748.

⁷⁴ Aynî, *Umdetu'l-kâri*, XVII, 72.

⁷⁵ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim ed-Deynûrî (v. 276), *el-Me'ârif*, thk. Servet Ukkâse, *el-Heyetu'l-mısrıyye amme li'l-kitab*, Kahire 1992, s. ı • •.

⁷⁶ Ebû Muhammed Abdullâh b. Vehb, *el-Câmi'*, thk. Mustafa Hasen, Riyad: Dâru İbni'l-cevzî 1416/1995, s. 774 (hadis no: 695).

suçlamışlardır. Bu durumdan dolayı câhiliyye dönemi ve öncesinde nebîlik iddialarını daha sonraları risâlet ile aynı anlamda da yorumlanan nübüvvet iddiası ile karıştırmamak gerekir. Câhiliyye döneminde nübüvvet bir çeşit gaybî bilgiye sahip olmayı ve tanrı ya da tanrısal güçler ile irtibat kurabilmeyi ifade ediyordu. Nitekim Atike adında bir kadının rüya görmesi sebebiyle Ebû Cehl, Abdulmuttalib oğullarını erkekleriyle birlikte kadınlarının da nebîlik iddiasına bulunmaları ile suçlamıştır.⁷⁷ Bu rivayet de, Câhiliyye toplumu içinde nebîliğin bilindiği ve önemli bir statü olarak görüldüğüne delalet etmektedir.

Hız. Muhammed'in vefatından sonra da birçok nebîlik iddiasının ortaya çıkmasında câhiliyye dönemi inançlarının etkili olduğu görülmektedir. Nebîlik iddiasında bulunduğu belirtilenlerden birisi de el-Esved b. Kays b. Zî'l-himâr'dır. Ebû Müslim el-Hevlânî ile ilginç bir kıssası nakledilir. Bu kıssaya göre el-Esved, ateşe atılır; ama ateş onu yakmaz.⁷⁸ Yine el-Esved b. Kab'ın da Yemen'de nebîlik iddiasında bulunduğu, Fîrûz ed-Deylemî tarafından öldürüldüğü ve Resûlullah'ın onu öldürenin sâlih bir insan olduğunu söylediği, Fîrûz'un ise Hız. Osman döneminde vefat ettiği nakledilmiştir.⁷⁹

Ebû Tıv'ın şairleri ile Beni Kasis kabilesinde nebîleştiği, bunun örneklerinin çok olduğu ifade edilmiştir.⁸⁰ Tabii bütün nebîlik iddialarının, nübüvvetin Hız. Muhammed'in nebîliği ile birlikte kazandığı anlamda anlaşılmadığı aşikârdır. Çünkü câhiliyye döneminde gaybî bilgiye ulaşan ve de ahlaki değerlere çağrı yapanlar bir çeşit nebî olarak görülebiliyordu. Nitekim fetret döneminde peygamber olarak zikredilen insanların hayra davet eden sâlih insanlar olabileceği ifade edilmiştir.⁸¹ Ayrıca daha önce de belirttiği üzere nebîlik vasfı, kâhin, sâhir hatta şairler için de kullanılabilirdi.

VI. Sonuç

Yukarıda ifade edilen bilgilerden hareketle anlaşıldığı üzere, nübüvvet iddialarının bir sebebi de kabile taassubudur. Özellikle Kureş'in hâkimiyetinin kabul edilmemesi sebebiyle nübüvvet iddiasında bulunduğu ifade edilmiştir.⁸² Museyleme el-Kezzab'ın nübüvvet iddiasında bulunmasında da kabile taassubu

⁷⁷ Abdulmelik el-Mekkî (v. 1111), *Samtu'n-nucûmi'l-avâlî*, I-IV, thk. Adil Ahmed, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1419/1998 I, 416.

⁷⁸ İbnu'l-Esir, *Usudu'l-ğabe*, VI, 282.

⁷⁹ İbn Sad, Ebû Abdillâh Muhammed b Sad (v. 230), *et-Tabakâtu'l-kubrâ*, I-VIII, thk. İhsan Abbas, Dâru's-sadr, Beyrut 1968, V, 553, 534.

⁸⁰ Ebû Ali Hasan b. Raşık el-Ezdi (v. 463), *Umde fî mehâsini's-ş-ri ve âdâbih*, thk. Muhammed Muhyî'd-din, Dâru'l-ceyl, Beyrut 1401/1981, I, 75.

⁸¹ Ayni, *Umdetu'l-kârî*, XVII, 73.

⁸² Ali İbrahim Hasan, *Târîhu'l-İslâmiyyi'l-'amm: el-Cahiliyye*, ed-Devletu'l-Arabiyye, 3. Baskı, ed-Devletu'l-Abbasiyye, Kahire: Mektebetu'l-Nahta el-Mısıriyye ts., s. 215-217.

etkili olmuştur. Tüm bu örnekler aslında câhiliyye döneminde nebîlik iddialarının oldukça yaygın olduğu, bunların bir kısmının kabul ve taraftar bulduğu, bir kısmının ise bulmadığı, kabul ve taraftar bulanların da genellikle etkilerinin belli kabile ve kavimlerle sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Aslında bu durum, her kavme kendi lisanı ile hitap eden peygamber gönderilmiştir mealindeki ayette⁸³ ifadesini bulmaktadır. İmam Şatıbi'nin de belirttiği üzere tüm peygamberlerin şariatlarının ortak değerleri mekâsıdu'ş-şerî'anın zarûriyâtlar kapsamına giren beş evrensel ahlaki değerlerdir. Bunun dışında kalan değerler ise tarihin ve toplumsal şartların değişmesine göre, yine bu beş temel zarûriyât gözetilerek farklılaşmıştır⁸⁴. Câhiliyye döneminde bu ana zaruri ilkeler dışında ortak bir nübüvvet inancı ve hukukunun oluşmamasında bu anlayışın etkili olduğu kanaatindeyim. Yine de câhiliyye döneminde nübüvvet algısının mekâsıdu'ş-şerî'anın zarûriyât kısmını ifade eden canın, malın, aklın, neslin ve dinin korunması esasına uygun gelişmediği, bunun büyük ölçüde Hz. Muhammed'in nebîliği ile gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Câhiliyye dönemi rivayetlerini genel bir değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda, nübüvvet ve risâlet inançlarının toplum içerisinde yaygın bir etkiye sahip olduğu; ancak bu etkinin zamanla gelişen putperestlik ve coğrafyada etkisi bulunan farklı inanç gruplarının etkisi ile oldukça farklı olarak algılanıp yorumlandığı, abu algı ve yorumların Hz. Muhammed'in risâleti ile tevhîd ve ilahi vahyi temelli fitrata ve sünnetullâha uygun Hz İbrahim'in de davetinin devamı niteliğinde bir inanca dönüştüğünü söyleyebilir. Hz. Muhammed'in vefatı sonrası ise eski inanç ve kültürlerin etkisi ile bazı bozulmaların tekrar zuhur ettiğini, günümüzdeki nübüvvetle ilgili tartışmalara bakıldığında da hala daha bunların bir kısmının geçmişten gelen inanç ve kültürlerin izlerini taşıdığı söyleyebiliriz.

⁸³ İbrâhîm, 14/4.

⁸⁴ Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Yusuf Suiçmez, "Maqâsıdu's-Shari'a Thought And Its Potential Contribution To The Development Of Basic Human Rights And Freedoms", International Symposium On The Effects Of Common Values On European Peace, (CoReWax ve TÖYEV), Ankara, 2017, s. 9-17. Yayına pdf olarak ulaşmak için bkz. [http://www.corewax.com/doc/E1-B3%20SYMPOSIUM%20\(Symposium%20Proceedings\).pdf](http://www.corewax.com/doc/E1-B3%20SYMPOSIUM%20(Symposium%20Proceedings).pdf)

“Hadisler Işığında Câhiyye Döneminde Nübüvvet ve Risâlet Algısı”

Özet: Bu çalışmamızda Câhiliyye döneminde nübüvvet ve risâlet algısını hadis kaynaklarını esas alarak inceledik. İhtiyaç duyulması durumunda farklı kaynaklardan da yararlanmaya gayret gösterdik. Rivayetlere baktığımızda Câhiliyye döneminde risâlet ve nübüvvet kelimelerinin kullanıldığı; ancak bunların putperestlik (pagan) inanç sistemine uygun olarak yorumlandığı anlaşılmaktadır. Daha sonra algı ve yorumların bir kısmı İslâm inancının etkisi ile değişime uğramıştır. Bazı rivayetlerde Hz. Muhammed’in bizzat bazı kişilerin gerçek nebi olduğunu, bazıların ise yalancı nebi olduğunu, bazı kişilerin ise sözlerinin nebi sözü olmasına rağmen kalplerinin iman etmediğini belirttiği nakledilmiştir. Bu tür rivayetler Müslümanlar arasında fetret dönemi ile ilgili yaygınlaşan bazı inançları tartışmaya açık hale getirmektedir. Hz. Muhammed döneminde de nebilik iddiasında bulunan bazı isimler de zikredilmiştir. Hatta bazı kadınların de nübüvvet iddiasında bulunduğu nakledilmiştir. Tüm bu rivayetler câhiliyye dönemi nübüvvet ve risâlet algılarının etkilerinin Hz. Muhammed dönemi ve sonrasında da devam ettiğine delalet etmektedir. Hz. Muhammed’in vefatından sonra da birçok nebilik iddiasının ortaya çıkmasında câhiliyye dönemi inançlarının etkili olduğu görülmektedir. Bu çalışmamızda tüm bu rivayetleri inceleyerek câhiliyye dönemi nebilik ve risâlet algısının İslâm inançları üzerindeki etkisini hadisler ışığında tespit etmeye çalıştık.

Atf: Yusuf SUIÇMEZ, “Hadisler Işığında Câhiyye Döneminde Nübüvvet ve Risâlet Algısı”, *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XVII/1, 2019, ss. 7-21.

Anahtar Kelimeler: Câhiyye, Nübüvvet, Risâlet, Hadis.